Academic Akademik
Literature Literatür

H. 1243-1331/51-3 NOLU İSVEÇ AHKAM DEFTERİNE GÖRE OSMANLI-İSVEÇ MÜNASEBETLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME (1827-1912)

Evaluation on Ottoman-Sweden Relations According to Swedish Ahkam Book no. H. 1243-1331/51-3 (1827-1912)

Doç. Dr. Tuğrul ÖZCAN
Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Ordu/Türkiye, E-posta: tugrulozcan@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3526-6813

DOİ: https://doi.org/10.29329//akalid.2023.592.5

Makale Türü	Araştırma - Research	**Article Type**
Geliş Tarihi	12 Aralık - January 2023	Received
Kabul Tarihi	19 Aralık - December 2023	**Acceptance**
Yayım Tarihi	29 Aralık - December 2023	**Publication**
Sayfa Aralığı	67 - 90	**Pages Range**

Tuğrul Özcan, "H. 1243-1331/51-3 Nolu İsveç Ahkam Defterine Göre Osmanlı-İsveç Münasebetlerine Dair Bir Değerlendirme (1827-1912)", *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD),* C. 1, S. 1, Aralık 2023, s. 67-90.

Öz

Geçmişe ait birtakım olayların ve olguların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu sebeple İsveç Ahkâm kayıtlarını içeren defterler, Türk toplumun sadece sosyal, kültürel ve iktisadi geçmişine dair değil aynı zamanda global yaşam şartlarına yönelik bilgi sunmasıyla da incelenmesi gereken kayıtlardır. Osmanlı Devleti, tarih boyunca hüküm sürmüş devletler arasında adaleti sağlama konusunda örnek devletlerden biridir. Kurmuş olduğu sistem ile halka şikâyet hakkı vermiş, halk da tebaası olduğu devlete karşı her ortamda ve her durumda hakkını aramada serbestçe hareket edebilmiştir. Bu sistem dahilinde herkes en alt kademede yer alan kadı mahkemesinden en yukarıda yer alan meclise veya onun da üstü olan Padişah'a başvurarak hakkını arayabilmiştir. Bu şekilde Divân-ı Hümâyûn'a intikal eden şikâyetler ve bu şikâyetler ile ilgili çözüm minvalindeki hükümler için özel defterler oluşturulmuştur. Divân-ı Hümâyûn'a iletilen şikâyetlerin görüşülmesinden ve karara varılmasından sonra verilen hükümlerin birer suret halinde ilgili defterlere kaydedilmesiyle Ahkâm Defterleri vücuda geti-

rilmiştir. İşte bunlardan biri olan İsveç Ahkâm Defterlerindeki kayıtlar üzerinden Osmanlı'da yabancının devlete ve devletin de yabancıya karşı tutumunu hukuksal boyut önceliğinde ortaya koyabilmekte, zamanla devlet sisteminde ortaya çıkan bazı bozuklukların da izini sürebilmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Ahkâm Kayıtları, İsveç, Norveç, Osmanlı Devleti, Ticaret.

Abstract

A comprehensive evaluation of some past events and facts are important. For this reason, the Ahkâm Registers of Sweden are not only related to the social, culturel and economic past of Turkish society but also shedding light on the characteristics of global living conditions and that's why they should be examined. The Ottoman Empire is one of the pioneer states throughout history that prominent for establishing justice. With the system it established, the empire granted the people the right to complaints and the people acted freely in every environment and in any situation against the state to which it is a subject. Everyone within this system were able to demand justice by applying to the Supreme Court, which was the peak institution, or to the Sultan, who was even more superior. In this way, special register books were created for the complaints and solutions in Supreme Court. After consulting the complaints in the Supreme Court, a copy of the final decisions were recorded in the register books and thus the register books emerged. We are able to determine the approach of the alien in the Ottoman Empire to the state and the state to the alien through the records of Swedish judgment book number 1243-1331/51-3 Ahkâm Registers, which is the topic of our thesis, with the prio-rity of legal ground, and we can trace the disturbances in the state system over time.

Keywords: Ahkâm Register, Sweden, Norway, Ottoman State, Trade.

Giriş

İsveçlilerin Türk dünyası ile geçmişi, 11. yüzyılın başlarına kadar dayanır. Kaynaklarda Bizans kralına hizmet edenler arasında İskandinav kökenli birçok muhafızın Roman Diogenes'in ordusunda Malazgirt savaşına katıldığı belirtilir. İsveçli arkeolog T. A. Johnsson Arne'ye göre Türkler ile İsveçlilerin Anadolu'daki ilk karşılaşmaları muhtemelen Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey ile Kral Konstantin Monomakh arasında geçen savaşlar sırasında olmuştur.[1] İsveç'in Osmanlı Devleti'yle ilk teması ise Kral III. Johan döneminde (1568-1592) gerçekleşmiştir. Ancak iki devlet arasında resmî ilk münasebet 1587'de İsveç Kralı Sigismund'un 3. Murat döneminde (1574-1595) Osmanlı Devleti'ne yazdığı bir mektup ile başlamıştır. Sigismund mektubunda, 3. Murat'tan Lehistan tahtına adaylığı konusunda Osmanlı Devleti'nden kendisine destek istemiştir. Bunun üzerine 3. Murat, devletin dış politikası gereği bu talebi olumlu karşılamıştır.[2]

İsveç nezdinde Osmanlı Devleti'ne yapılan gayriresmi ilk ziyaret 1613'te yapılmıştır. 1. Ahmed döneminde (1603-1617) gerçekleşen bu ziyaret, Bengt Bengtsson Oxens-

---

[1] T. A. Johnsson Arne, İsveç'in Güney Gotland bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen ve Bizans kralı adına bastırılmış olan gümüş sikkelerin bu görüşü destekleyen emareler olduğunu belirtir ve bu paraların Bizans kralları tarafından savaşlara katılan İskandinav askerlerine maaş olarak verilmiş olabileceğine dikkat çeker; Ture Algot Johnsson Arne, *De Äldre Förbindelserna Mellan Sverige och Turkiet*, Hävd och hembygd, Svenska Fornminnesföreningens Årsskrift, V. 2, 1927, s. 36-37.

[2] Kemal Beydilli, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt. 23, 2001, s. 409.

tierna (1591-1643) tarafından gerçekleştirilmiştir. B.B. Oxenstierna'nın, biri 1613'te *Kutsal Topraklar*'a ve 1617-1618 yılları arasında da İran ve Irak tarafına olmak üzere iki önemli seyahati vardır.[3] Onun bu seyahatlerindeki amaçlarından biri gittiği yerlerdeki Hristiyanlığa ait kutsal mekanları incelemek ve bunları kayıt altına almaktır. İstanbul'a gelmesi de muhtemelen bu sebepledir.[4] Arkeolog Daniel T. Potts'a göre B. B. Oxenstierna, uzun bir süre İstanbul'da kalan ilk İsveçli olarak tarihe geçmiştir.[5] İsveç ile Osmanlı Devleti arasında yapılan ilk resmî görüşme ise 1631'de IV. Murat döneminde (1623-1640) İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Gustav II. Adolph (1611-1632), 1631'de bir elçi göndererek Habsburg'a karşı birlikte hareket etme konusunda IV. Murad'dan (1623-1640) bir talepte bulunduysa da buna olumlu yanıt alamadı. Zira hem IV. Murat hem de daha sonraki padişahlar Avusturya'yı Osmanlı Devleti'nin karşısına almak istememiştir.[6]

Rusya ve Lehistan'ın yayılmacı politikasından rahatsızlık duyan İsveç, Karl X. Gustav (1654-1660) döneminde IV. Mehmed'e (1648-1687) Claes Brorsson Ralamb'ı elçi olarak göndermiştir. Kral bu girişiminde iki şey amaçlamıştır: Bunlardan ilki İsveç'in Lehlerle mücadelesinde Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamak, ikincisi de Kırım hanının İsveç'in yanına çekilmesi konusunda padişahı ikna etmektir. 14 Mayıs 1657'de İstanbul'a ulaşan Ralamb, çocuk yaştaki padişahın güvenini kazanamadı ve Ocak 1658'de İsveç'e dönmek zorunda kaldı.[7] Karl X. Gustav sonuçsuz kalan bu girişimden sonra İsveç-Osmanlı arasındaki dostane ilişkiler Osmanlı topraklarında beş yıldan fazla kalan ve Türk tarihinde Demirbaş Şarl ismiyle maruf 12. Karl döneminde (1697-1718) yeniden tesis edilecektir.[8]

Rusya'nın İstanbul Antlaşması (1700) ile Azak kalesini Osmanlı'nın elinden alması, 12. Karl ile dönemin padişahı II. Mustafa'yı (1695-1703) birbirine yakınlaştırdı. Bu şartlarda sıcak denizlere inme ümidini iyice yitiren Rusya, Lehistan ve Danimarka ile ittifak yaparak İsveç'in elinde bulunan Baltık bölgesi yönünde saldırıya geçmiştir. Veziriazam Çorlulu Ali Paşa Azak'a kadar inen Ruslara karşı İsveç ile iyi münasebetler kurmayı gerekli görmüş ve İsveç kralına bir mektup göndererek o yönde bir güven ortamı oluşturmak istemiştir. Bu isteğe olumlu yaklaşan İsveç kralı, cevap mektubunda "*Devlet-i Aliye'nin dostuna dost düşmana düşman*" olacağını bildirmiştir. Ayrıca iki taraf arasında gerçekleşen ticari faaliyetlerin sorunsuz bir şekilde sürdürü-

---

[3] Walther Björkman, "Die Schwedisch-Türkischen Beziehungen bis 1800", *Festschrift Georg Jacob Zum Siebzigsten Geburtstag*, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1932, s. 9-11.

[4] Sven Hedin, *Resare-Bengt, En Levnadsteckning*, Published by Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1921, s. 19.

[5] Daniel T. Potts, "Bengt Bengtsson Oxenstierna (1591–1643): A critical reassessment of his two journeys to the Near East", *Forn Vännen Journal Of Swedish Antiquarian Research*, Volume: 2, Printed in Sweden by Norra Skåne Offset, Klippan, 2021, s. 114.

[6] Ture Algot Johnsson Arne, *De Äldre Förbindelserna Mellan Sverige och Turkiet*, Hävd och hembygd, Svenska Fornminnesföreningens Årsskrift, V. 2, 1927, s. 36-37.

[7] Walther Björkman, "Die Schwedisch-Türkischen Beziehungen bis 1800", *Festschrift Georg Jacob Zum Siebzigsten Geburtstag*, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1932, s. 11-13.

[8] Kemal Beydilli, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt. 23, 2001, s. 409.

lebilmesi için İstanbul'da bir elçilik açılmasına müsaade edilmesini istemiştir.[9] Böylelikle Rusya'ya karşı Osmanlı-İsveç dostluğu başlatılmış oldu. İki ülke arasında başlatılan dostluğa rağmen Osmanlı Devleti, Rusya ile imzalanan İstanbul Antlaşması'na aykırı hareket etmemek için İsveç'e açık bir yardıma yanaşmadı. Bu ortamda İsveç, Rusya karşısında başarısızlığa uğradı. 1709'da İsveç-Rusya arasında gerçekleşen *Poltova Savaşı*'nı Rusya kazanmış ve İsveç Kralı 12. Karl, Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve beş yıl boyunca burada kalmıştır.

III. Ahmed döneminde (1703-1730) 1707'de, 12. Karl'a elçi olarak gönderilen Yergöğülü Mehmet Efendi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin İsveç ile iyi ilişkiler kurma niyetinde olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine İsveç kralı elçisiyle sultana İstanbul'da dâimi bir elçilik açma, Rusya'ya karşı mücadelede askerî destek, İsveçli tüccarlar için ticaret izni gibi konuları içeren bir mektup göndermiştir. Ardından bu konularda yazışmalar devam etmiştir. 12. Karl'ın ölümünden sonra 1720-1731 yılları arasında İsveç ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan borç meselesi sebebiyle ilişkilerde bir duraksama meydana gelmiştir.[10]

1737 yılında Osmanlı Devleti ile İsveç arasında 18 maddelik bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre İsveç gemileri Osmanlı karasularında ticaret maksadıyla seyrüsefer yapabilecekler, İsveç tüccar gemileri Avrupa limanlarından aldıkları ticari emtiayı Karadeniz liman ve iskelelerine ve buralardan aldıklarını da Akdeniz'e götürebileceklerdi. İmzalanan bu anlaşmaya 1739'da Karl'dan kalan tüm borçların silinmesi hususu da eklenmiştir.[11] Sonraki dönemde Osmanlı-Devleti ile İsveç arasında 1740'ta bir ittifak yapılmış, 1783'te de bir ticaret ve dostluk antlaşması yapılmıştır.[12] Bu makale ile bahsedilen bu gelişmeler içerisinde 19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki sürdürülen siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik ilişkilerin genel seyri 1827-1912 Tarihli Ahkam Defteri üzerinden değerlendirilmek istenmiştir. Tek kaynağa dayalı bir değerlendirme usulünün tercih edil-

---

[9] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, Cilt: IV/2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 216-217.

[10] Birsel Karakoç, "Tarihsel Boyutuyla İsveç'te Türk Dünyası Araştırmalarının Gelişimi ve Bugünkü Durumu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 38, Ankara, 2023, s. 137, 141-142; Ture Algot Johnsson Arne, *De Äldre Förbindelserna Mellan Sverige och Turkiet*, Hävd och hembygd, Svenska Fornminnesföreningens Årsskrift, V. 2, 1927, s. 45; Birsel Karakoç, "Tarihsel Boyutuyla İsveç'te Türk Dünyası Araştırmalarının Gelişimi ve Bugünkü Durumu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 38, Ankara, 2023, s. 141-143; Johan Lind Östlund, *Vid Världens Ände Sultanens Sändebud Och Hans Berättelse Om 1700- Talets Sverige*, Nordic Academic Press, Oslo, 2020, s. 26.

[11] Bu antlaşmanın müzakeresine İsveç adına Nisan 1734'te Ticaret Odası'nın bursiyeri olarak İstanbul'da bulunan Carl Fredrik von Höpken ile Edvard Carlsson katılmışlardır: İdris Bostan, "İzn-i Sefine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt. 23, 2001, s.542; Walther Björkman, "Die Schwedisch-Türkischen Beziehungen bis 1800", *Festschrift Georg Jacob Zum Siebzigsten Geburtstag*, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1932, s. 11-13.

[12] Kemal Beydilli, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt. 23, 2001, s. 412.

mesinin sebebi defterin içerik açısından ayrıntılı bir şekilde araştırmacıların hizmetine sunulmasını sağlamaktır.

1. DEFTERİN GENEL ÖZELLİKLERİ*

1.1. Defterin Fiziki Durumu

Karar, yargı gibi anlamlara gelen *hüküm* kelimesinin çoğulu olan *ahkâm,* özel manada devlet otoritesi mukabilinde *padişahın buyruğu* manasında kullanılmaktadır. Bunlara dair kayıtlar, aynı adla oluşturulan defterlerde tutulurdu. Bu defterlerde padişah adına hazırlanmış *ferman* şeklinde hükümler de yer almakta ve bunlar sadâret makamı üzerinden neşredilmekteydi.[13] Osmanlılarda hüküm yalnızca padişah tarafından ısdâr edilmez, padişahın yetki verdiği makamlar ve bu makama bağlı daireler de onun adına hüküm verebilirlerdi. Hükümler konularına göre *defâtir-i umûr-ı mühimme*, *ahkâm-ı mühimme* veya *mühimme* gibi adlarla ayrı ayrı defterlere kaydedilirlerdi. Bu defterler Beylikçi ve Divan kalemleri tarafından tutulurdu.[14]

Osmanlı arşivi katalogları içerisinde İsveç'e ait iki ahkam defteri bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1758-1826 yılları arasındaki hükümlerden meydana gelir.[15] İkincisi ise H. 1243-1331/51-3 nolu İsveç Ahkam Defteri'dir. Bu defter 1827-1912 yılları arasında çıkan hükümlerden oluşmaktadır. 47x17 cm ebatındaki defter ciltli olmakla birlikte tezhipsizdir. Toplamda 175 sayfadan oluşan bu defterin ilk 74 sayfası kullanılmıştır. Sayfa numaraları defterin sağındaki ve solundaki üst köşelere yazılmıştır. Sayfa üzerlerinde yer alan hüküm numaraları arşiv uzmanları tarafından yapılan defter tasniflerinden sonra verilmiş olduğundan orijinal değildirler.[16]

Defterde yer verilen kayıtlarda kronoloji takip edilmemiştir. 1827-1912 yılları arasını kapsasa da defterde daha önceki yıllara ait hükümler de bulunmaktadır. Örneğin defterin birinci sayfasındaki ilk hüküm 1827 yılına üçüncü sayfasında yer alan 17 nolu hüküm ise 1811 yılının Temmuz ayı ortalarına denk gelmektedir.[17] Ayrıca 5. sayfadaki 18, 6. sayfadaki 22, 7. sayfadaki 36 numaralı hükümler bahsedilen durumu destekler mahiyettedirler.[18]

---

* Defterin transkripsiyonu Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Tarih Anabilim dalında Mahmut Kalay tarafından hazırlanan Yüksek Lisans Tezi'nin ekinde mevcuttur: Mahmut Kalay, *1827-1912 İsveç Ahkam Defteri'nin Transkripsiyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014, s. 2.

[13] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1992, s. 22.

[14] Midhat Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1955, s. 17, 23.

[15] BOA, *İAD*, Katalog No: 989, Sıra No: 50/2, Tarih: H. 1172-1242 (M. 1758-1826), Sayfa Sayısı: 193.

[16] BOA, *İAD*, Katalog No: 989, Sıra No: 51/3, Tarih: H. 1243-1331 (M. 1827-1912), Sayfa Sayısı: 176.

[17] Hüküm No (BOA, *İAD*, H. No): 17, Sayfa. (s.) 3.

[18] BOA, *İAD*, H. No: 18, s. 5; BOA, *İAD*, H. No: 22, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 36, s. 7.

1.2. Kullanılan Yazı Özelliği

Divanda tutulan diğer kayıtlarda ve defterlerde olduğu gibi İsveç Ahkam Defteri de kırık divani yazı karakteri ile yazılmıştır. Divan'dan çıkan yazıların genel karakterine uygun olarak kendisinden sonrakilerle bitişmeyen harfer (د ، ذ ، ز، ر ، ز ، ژ ، و ، ا) divanî hattına uygun olarak yazılmışlardır. Harflerin üstlerindeki çift noktalar kısa bir çizgi (-), üç noktalar işe inceltme işareti (^) ile belirtilmiş, bazen de hiç yazılmamıştır. İfadeleri aynı satıra sığdırabilmek maksadıyla hükümlerin bazı bölümlerinde yazılar iç içe verilmiştir. Metnin genelinde şedde ve tenvin de dahil olmak üzere herhangi bir hareke kullanılmamıştır.

Farklı dönemlerde de kullanılması sebebiyle defterde kâtiplerden kaynaklanan değişik kalibreli yazılar mevcuttur. Yanlış yazılmış ifadeler silinemediğinden bunların üzerleri çizilerek ya da karalanarak düzeltilmesi yoluna gidilmiştir. Defter Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini de ihtiva ettiği için yazı şeklinde ciddi oranda bir sadeleşmenin de olduğunu görmekteyiz.

1.3. Hükümlerin Konularına Göre Tasnifi

Hükümlerin içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak bahsi geçen *gemilerin geçiş izni, vergi tarhı ve vergi muafiyeti, konsolosluk, ticaret, seyahat izni ve yol emri, kefalet sistemi ve borçlanma, kaçakçılık, hububat, müskirat, odun, kereste ve kömür, keten, keten tohumu, arazi satışı, borçlanma ve deniz kazası* gibi belli başlı konulara dair sayfa ve künye numaraları aşağıdaki tabloda (Tablo 1) belirtilmiştir:

Konunun Türü	Konunun Geçtiği Yer (Sayfa/Hüküm)	Belge Sayısı
Konsolosluk Meseleleri	1/4, 1/5, 2/11, 5/21, 9/44, 11/52, 12/54, 13/62, 16/72, 19/84, 20/85, 22/87, 22/88, 22/89, 23/90, 23/91, 23/92, 24/93, 24/94, 24/95, 25/96, 25/98, 26/99, 26/100, 26/101, 27/102, 28/103, 28/104, 28/105, 28/106, 29/107, 29/109, 30/110, 30/111, 31/112, 31/113, 31/114, 32/115, 32/116, 32/117, 33/118, 34/121, 34/122, 35/123, 35/124, 35/125, 36/126, 36/127, 36/128, 37/129, 37/130, 37/131, 38/132, 38/133, 38/134, 39/135, 39/136, 40/137, 41/139, 41/140, 41/141, 42/142, 42/143, 43/144, 43/145, 44/146, 44/147, 45/148, 45/149, 46/150, 46/151, 46/152, 47/153, 47/154, 47/155, 47/156, 48/157, 48/158, 49/159, 49/160, 49/161, 50/162, 50/163, 50/164, 51/165, 51/166, 52/167, 52/168, 52/169, 53/170, 53/171, 53/172, 54/173, 54/174, 55/175, 55/176, 55/177, 56/178, 56/179, 57/180, 57/181, 57/182, 57/183, 58/184, 58/185, 59/186, 59/187, 59/188, 60/189, 60/190, 61/191, 61/192, 61/193, 61/194, 61/195, 62/196, 62/197, 63/198, 63/199, 63/200, 63/201, 63/202, 64/203, 64/204, 64/205, 65/206, 65/207, 65/208, 66/209, 66/210, 67/211, 67/212, 67/213, 68/214, 68/215, 68/216, 69/217, 70/218, 70/219, 71/220, 72/221, 72/222, 72/223, 73/224, 73/225, 73/226, 73/227	58

Geçiş İzni	1/2, 2/6, 2/7, 2/8, 2/9, 2/10, 2/11, 2/12, 3/13, 3/14, 3/15, 3/16, 3/17, 5/18, 5/19, 5/20, 6/22, 6/23, 6/24, 6/25, 6/26, 6/26, 6/27, 6/28, 6/29, 6/30, 6/31, 6/32, 6/33, 6/34, 7/35, 7/36, 7/37, 7/38, 8/39, 9/41, 10/45, 10/48, 11/49, 11/50, 11/51, 12/55, 12/56, 12/57, 12/59, 13/60, 13/61, 13/63, 13/64, 14/65, 14/66, 14/67, 15/69, 17/74, 17/75, 17/76, 18/77, 18/78, 18/79, 19/81, 19/82, 19/83, 25/97, 33/120, 16/70.	65
Seyahat ve Yol Emri	1/4, 1/5, 9/42, 9/44, 10/46, 10/47, 16/71, 33/119, 33/120	10
Vergilendirme	1/3, 5/18, 8/39, 8/40, 9/42, 10/46, 10/47, 11/51, 16/71, 17/74, 17/76, 18/77, 18/79, 19/81, 29/108	15
Şarap Üretimi	8/39, 9/41	2
Hububat	2/11, 2/12, 5/20, 6/22, 6/23, 6/24, 6/25, 6/26, 6/27, 6/28, 6/29, 6/30, 6/31, 13/61¸14/65, 18/78, 19/81	17
Odun, Kereste ve Kömür	8/40, 11/51, 11/53, 17/75, 18/79, 29/108	6
Keten	14/65, 19/82	2
Kefalet ve Borç-lanma	7/35, 7/36, 8/40, 17/73	4
Kaçakçılık	2/6, 9/43	2
Deniz Kazası	25/97	1
Arazi Satışı	15/69	1
Ticaret		

Tablo 1: Hükümlerde Yer Alan Bazı Konulara Dair Sayfa ve Künye Numaraları

2. DEFTERE GÖRE OSMANLI-İSVEÇ MÜNASEBETLERİNE DAİR BAZI HUSUSLAR

2.1. Diplomatik Konular

2.1.1. Elçilikler ve Konsolosluklar

Osmanlı Devleti ile İsveç arasında 1737'de imzalanan 18 maddelik ahidnamenin (*İsveç Ahidnamesi*) 5. maddesi uyarınca İsveç elçileri, padişahın onay vermesi şartıyla istedikleri yerlere konsolos atayabilme ve lüzumu halinde bunların görevlerinde değişiklik yapabilme yetkilerine sahipti. İsveç elçiliğinde 4, konsolosluklarında ise 1'er tercüman istihdam edilebilecekti. İsveç elçisi ve konsolosu, tercüman olarak işe aldıkları kişileri Osmanlı hükümetine bildirdikten sonra padişahın vereceği berat ile bunlar görevlerine başlayabilirlerdi. Elçiliklerde ve konsolosluklarda bahsedilen görevlilerin dışında bunların her birinin birer hizmetkarı, doktoru ve yasakçısı bulunurdu. Bunların dışında elçiliklerde ve konsoloshanelerde birer de din adamı istihdam edilirdi. Hizmetkarlar da tercümanlar gibi genellikle Osmanlı tebaasından olurlardı. Hizmetkarların kanunu ihlali ya da kendi istekleriyle görevden ayrılmaları durumunda ellerindeki beratları alınırdı.[19]

[19] C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin…,* s. 92-93.

Defterde konsolosluk ile alakalı tespit edilebildiği kadarıyla 160 hüküm vardır. Bunların ilki, defterin ilk sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç konsolos vekili Abulyen Martin'in Halep'ten hareketle Beyrut, Şam ve Mısır'a gitmek istemesini içeren 1827 yılına ait 4 nolu hükümdür.[20] Defterde konsolosların ikamet ettikleri yerler hususunda Batı Anadolu'da Kuşadası, Sisam ve İzmir'den Kuzey Anadolu'da Trabzon'dan bahsedilmektedir.

Defterde en sık geçen konulardan biri konsolos ve konsolos vekili atamalarıdır. İsveç, vatandaşlarının bulunduğu Osmanlı şehirlerinde konsolosluk açılması konusunda rahat davranmıştır. Ancak hükümlere yansıdığı kadarıyla bu konuda yaşanan temel sıkıntı sık sık konsolosların ya da konsolos vekillerinin ve konsolosluk noktalarının değişmesidir. Konsolosların hangi saiklerle değiştiği hükümlerden rahatlıkla anlaşılmaktadır. Deftere yansıdığı şekliyle konsolos değişikliklerinin en temel sebebi ölüm vakalarıdır. Örneğin bu durumu bir hükümde şu şekilde görebilmekteyiz: "*Galas iskelesine âmed-şûd iden İsveç ve Norveçya devleti tüccâr ce adamlarının umûr-ı husûslarını rü'yet iylemek üzere konsolos vekîli bulunan Paskal Dimitri nâm müste'menin vefâtına mebnî yerine Teodor Matyo nâm müste'men konsolos vekîli ta'yîn kılındı*." [21]

Konsoloslar bazen birden fazla şehir veya adayı temsil edebilmekteydiler. Bir hükme bu durum "*Sisam ceziresine âmed-şûd iden İsveç ve Norveçya teb'a ve adamlarının umûr u vakı'alarını sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince rü'yet itmekde olan kıdvetü'l-âyâni'l-milleti'l-mesihiyye Jojer Markeydi zîdet rütbiyyete bu def'a gerek Sisam ve gerekse Kuşadası iskelesine âmed-şûd iden teb'a ve tüccârın umûrlarını rü'yet iylemek üzere konsolos vekîli nasb ve ta'yîn kılınmış olduğundan…*" şeklinde yansımıştır.[22] Bazen de konsolosların uhdelerinde bulunan iki yerden birine başka bir konsolosun görevlendirilebildiği, bir hüküm-de"… *Sisam ceziresiyle Kuşadasına gelüb gidenlerin umûr- ı husûsât ve vakı'a-i ticâriyelerini rü'yet iylemek üzere konsolos vekîli bulunan Josef Markizi'nin azliyle yerine bu def'a Kostantin Barko Rato yalnız Sisam adasına konsolos vekili ta'yîn kılınmış olduğı…*" şeklinde belirtilmiştir.[23]

Konsolosluk görevinin belirli bir aileye tevdi edildiğine dair defterde birçok hüküm mevcuttur. Bu tür hükümlerde daha çok ölen babasının yerine konsolos ya da konsolos vekili olarak atananlara rastlanılmaktadır. Buna örnek teşkil edecek şekilde bir hükümde şu şekilde bir bilgi geçmektedir: "*Halebe âmed-şûd iden İsveç ve Norveçya teb'asının umûr-ı husûslarını rü'yet eylemek üzere konsolos olan Şovalye Arnez'in vefâtı cihetiyle mumâ-ileyhin oğlu Rafael Halebe muvakkaten konsolos vekili olarak nasb ü ta'yin kılındı*."[24]

İsveç Ahidnamesi'nin 5. maddesine göre İsveç elçileri, konsolosları ve tüccarı Osmanlı ülkesinde kaldıkları süre içerisinde ihtiyaç duydukları her türlü yiyecek ve içeceği temin edebileceklerdi. Hatta kendilerine zorluk çıkartılmaması yönünde sadaretten verilen emirlerle ilgililer defaten uyarılmışlardır. Örneğin bu hususa dair bir

[20] BOA, *İAD*, H. No: 3, s. 1.
[21] BOA, *İAD*, H. No: 94, s. 23.
[22] BOA, *İAD*, H. No: 99, s. 26.
[23] BOA, *İAD*, H. No: 170, s. 53.
[24] BOA, *İAD*, H. No: 100, s. 26.

örnek defterin 41. hükümünde şu şekilde geçmektedir: "… *maslahât-güzâr mumâ-ileyh ve adamlarının kifâf-ı nefsleri içün rızâları vechile Tergos nâhiyesinde kâ'in Istranca ve ol-havâlide rızâlarıyla satanlardan akçesiyle iki yüz kırk dört senesine mahsûben 40 re's kara canavar iştirâ ile Galatada vâki' hânesine nakline mümâna'ât olunmamak bâbında…*"[25]

Vekaleten görevde bulunan bir kısım konsolosun daha sonradan asaleten atandığına ve azledilen bazı diplomatların yeniden göreve getirildiğine dair defterde birçok örnek mevcuttur. Zaman zaman İskandinav kökenlilerin dışında İsveç Devleti adına Yunan, İngiliz, İtalyan, Alman ve Fransız konsoloslar da atanabilmişlerdir.[26] Üstelik Danimarka, Hollanda, Belçika ve İngiltere gibi ülkelerin konsolosları da aynı anda İsveç Devleti adına görevlendirilmişlerdir.[27]

Defterde lağvedilen ya da yerleri değiştirilen İsveç konsolosluklarına dair birtakım bilgiler de mevcuttur. Örneğin defterde Varna ile Yanya'daki İsveç konsoloslukla-rının lağvedildiğine dair bir kayıt vardır.[28] Lağvedilmeyip yalnızca yeri değiştirilen İsveç konsolosluğuna örnek verilebilecek tek yer İskenderiye'dir. Buradaki İsveç konsolosluğunun Kahire'ye taşındığına dair defterde bir kayıt bulunmaktadır.[29]

2.1.2. Gemilerin Geçiş İzinleri ve Esasları

İsveç Ahidnamesi uyarınca İsveç ticaret gemileri, *izn-i sefine*ye dair usül dahilinde Osmanlı karasularında ticari faaliyetlerini rahatlıkla yürütebileceklerdi. Ahidnamede de zikredildiği üzere i*zn-i sefine*, Çanakkale ve İstanbul boğazları üzerinden yapılan gemi geçişlerinde uygulanan serbestiyeti ifade eder.[30] İsveç Devleti İskenderiye, Reşid, Halep, İzmir, Girit, Kıbrıs, Selanik, Balyabadra, Rodos, Ağrıboz ve Sayda gibi Osmanlı Devleti'nin ticari açıdan faal olan limanlarında açtığı konsolosluklar vasıtasıyla Doğu Akdeniz ticaretindeki yerini almıştır.[31]

Tespit edilebildiği kadarıyla defterde, dolaylı ya da doğrudan olmak üzere izn-i sefineye dair 65 adet hükm bulunmaktadır. Bunların ilki, defterin başında yer alan ve İsveç baştercümanı ile maiyetindekilerin Varna'ya seyahatleri ve konaklamaları esnasında kendilerine herhangi bir sıkıntı çıkarılmamasını içeren 1827 yılına ait ve "*Der-sa'âdetimden berren ve bahren Varnaya andan Bükreş tarikiyle re's-i hudûda varub gelince yol üzerinde vâkı' kazâların kudât ve nüvvâbına ve sâ'ir zâbitân ve Eflak voyvodasına…*" şeklin-

---

[25] BOA, *İAD*, H. No: 41, s. 9.
[26] BOA, *İAD*, H. No: 189, s. 60; BOA, *İAD*, H. No: 117, s. 32; BOA, *İAD*, H. No: 187, s. 59; BOA, *İAD*, H. No: 188, s. 59; BOA, *İAD*, H. No: 205, s. 64; BOA, *İAD*, H. No: 208, s 65; BOA, *İAD*, H. No: 209, s. 66; BOA, *İAD*, H. No: 219, s. 70.
[27] BOA, *İAD*, H. No: 184, s. 58; BOA, *İAD*, H. No: 191, s. 61; BOA, *İAD*, H. No: 197, s. 62.
[28] BOA, *İAD*, H. No: 99, s. 63; BOA, *İAD*, H. No: 200, s. 63.
[29] BOA, *İAD*, H. No: 227, s. 73.
[30] Aynı zamanda bu kavram karayolu için alınan mürur tezkiresi (yol izni)'nin deniz ulaşımındaki karşılığı olarak kullanılır; İdris Bostan, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Cilt: 23, İstanbul, 2001, s. 542-543.
[31] Kemal Beydilli, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi*, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 412.

de yazılan 2 nolu hükümdür.[32] Defterde benzer içerikli başka hükümler de mevcuttur.[33] Ancak defter genelinde yer alan benzer içerikteki hükümlerin sayıca fazlalığı şu soruyu akla getirmektedir: "*Bu durum, Osmanlı Devleti'nin bu konudaki diplomatik ve bürokratik hassasiyetinden mi kaynaklanmaktadır; yoksa bu, izn-i sefine konusunda sıkça yaşanan bazı sorunların ve alınan şikayetlerin varlığına mı delalettir*?"

Defterde geçişleri yasaklanan gemilere dair bazı bilgiler de yer almaktadır. 1836 yılının Mart ayı başlarında Norveç tüccar gemisi kaptanlarından Mikela, *Orsya* adını verdiği gemisi ile Akdeniz'de ticaret yapmaktan menedilmiştir.[34] Aynı şekilde 1836 yılının Ekim ayı ortalarında İskandinav kökenli Soneral adlı başka bir kaptanın *St. Yuhans* ve *Soneral* adlı tüccar gemileriyle Karadeniz'e açılması yasaklanmıştır. Bahsi geçen kaptana ve gemilerine getirilen yasaklanmanın tarihleri ile sebepleri defterde bir arada verilmiştir.[35] 1838 yılının Mart ayı ortalarında İsveçli Canberg adlı bir kaptan da *Mhatsi* adını verdiği gemisiyle Karadeniz'de seyrüseferden menedilmiştir.[36] Hükümlerden anlaşıldığı kadarıyla bunların seyrüseferden men sebepleri, ekseriyetle evrak eksikliğinden ya da eksik veya yanlış beyandan kaynaklanmaktaydı.

Osmanlı karasularında yabancı ticaret gemilerinin geçişlerine dair uygulanan prosedürün takipçici *elçi, maslahatgüzar* ve *konsolos* gibi diplomatlardır. Defterde yer alan bir hükümde "…*der-sa'âdetimde mukîm İsveç ve Norveçya maslahât-güzârı Kolber Antonun südde-i sa'âdetime izn-i sefîne için takdîm eylediği* …" şeklinde zikredilen diplomat bahsedilen hususa verilebilecek örneklerden yalnızca biridir.[37]

İzn-i sefine kayıtlarında geçiş izni talebi ile müracaatı alınan geminin kaptanının kimliği; taşınan emtianın türü, naklinin nereden nereye yapılacağı ve miktarı hakkında bazı bilgilere de yer verilmekteydi. Bu durumu "… *İsveç ve Norveçya tüccâr sefâ'ini kapudânlarından Kristiyan Bencer nâm kapudân İskandinav tüccârından Havaskin Evodinin istihsâlini hâvi bir mikdâr kereste hamulesiyle bahr-i siyâhdan bah-ı sefide seyr iylemek üzere* …"[38], "*580 adet ecnâs tahta, 14.800 'adet mıtrak ve müsellem tüccâr mâlı olarak 84 varilde 12.950 kıyye zeytin ve otuz çuvalda 3 kantar fındık ve 2.490 'aded ağaç galata ve müste'men malı olmak üzere 2 fıçı havyar, bir mikdâr kereste*…"[39], "*Kosta Rolvelvo nâm tâcirin İzmirden*

---

[32] Defter bu hükümle başlamasına rağmen, hükme isnat edilen esas numara 2 olarak belirtilmiştir. Bu durumun sebebine dair defterde herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır: BOA, *İAD*, H. No: 3, s. 1; H No: 15, s. 3.
[33] H No: 15, s. 3.
[34] BOA, *İAD*, H. No: 33, s. 6.
[35] BOA, *İAD*, H. No: 59, s. 12.
[36] BOA, *İAD*, H. No: 50, s. 11.
[37] *Maslahatgüzar*; herhangi bir sebeple elçi atanmayan veya atanamayan bir ülkeyle diplomatik ilişkileri yürütmek üzere görevlendirilen ya da elçiye vekalet eden diplomattır: BOA, *İAD*, H. No: 37, s. 7.
[38] Bu konuda doğrudan veya dolaylı olarak onlarca hüküm bulunmaktadır. Örnek teşkil etmesi açısından bunlardan birkaçının künyesi verilmekle yetinilmiştir: BOA, *İAD*, H. No: 15, s. 3; BOA, *İAD*, H. No: 25, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 26, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 27, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 28, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 29, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 30, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 31, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 32, s. 6.
[39] BOA, *İAD*, H. No: 35, s. 7; BOA, *İAD*, H. No: 36, s. 7; BOA, *İAD*, H. No: 40, s. 8.

der-'âliyyeye gelmeyi murâd iylediği"[40], "…*İsveç ve Norveçya kapudânlarından Karderber nâm kimesnenin Anamarya adlı sefine-i ticariyyesi*…"[41] ve "… *Rusya'nın bahri-i siyâhda bulunan iskelelerinden tahmîl iylediği 5.000 keyl hınta hamûlesiyle Der-sa'âdetime varub bu tarâfda ihrâc itmeksizin doğrudan bahr-i sefîd cânibine 'azîmet eylemek murâdıyla*…" şeklinde geçen birçok hüküm içeriğinden tespit etmek mümkündür.[42]

Defterde ecnebi bandıralı gemilerin Boğazlardan geçişlerine hassasiyet gösterilmesi, geçişler esnasında çeşitli saiklerle meydana gelen zaman kayıplarının önüne geçilmesi, kapudan ve tüccarın şikayetlerine fırsat verilmemesi hususunda tenbih içeren onlarca hüküm yer almaktadır. Örneğin defterin 2. sayfasında yer alan ve 1829 yılının Kasım ayının ilk yarısı olarak tarihlendirilmiş olan 8 numaralı hükümden İsveç ve Norveç tüccar ve gemi kapudanlarının Karadeniz'e geçiş için alınan izinlerin uzaması yüzünden sızlandıkları anlaşılmaktadır.[43] Nitekim 1830 yılı Martı sonlarında İsveç ve Norveç tüccar ve kapudanlarından üst üste gelen şikayetler sebebiyle Babıâli, Bahriye Nezareti vasıtasıyla ilgililere Karadeniz'e geçmek isteyen İskandinav menşeili tüccar gemilerinin tahaffuzhanede ve diğer kontrol merkezlerinde gereğinden fazla bekletilmemesi bildirilmiştir.[44] Alınan tedbirler işe yaramış olacak ki 1830 yılının Nisan ayı sonlarında İskandinavya kaptanlarından Karderberg, *Anamaria* isimli gemisiyle Karadeniz Boğazı'ndan hızlı bir şekilde geçebilmiş ve bu sebeple konsolosları aracılığıyla Osmanlı padişahına minnetini ve şükranını bildirmiştir.[45] Bahsi geçen defterde Karadeniz'den Akdeniz'e geçiş için ilk izn-i sefine kaydı 1830 yılı Nisan ayı sonlarında 11 numaralı hüküm ile yapılmıştır. Bu hükümden anlaşıldığı üzere İsveç & Norveç bandıralı bir tüccar gemisi, Rus limanlarından aldığı buğdayı Doğu Akdeniz limanlarından birine götürmek üzere yola çıkmıştır.[46] Müteakip hükümde ise bu gemi için öngörülen izin ve kontrol işlemlerine yer verilmiştir.[47]

Defterin 3. sayfasındaki gemi geçişlerine dair ilk hüküm 13 numaralı olanıdır. 1830 yılının Mayıs ayı sonlarına denk gelecek şekilde tarihlendirilmiş olan bu hükümden anlaşıldığına göre Avrupa limanlarından aldığı malları Karadeniz'de bulunan Rus iskelesi ve limanlarına götüren İsveç-Norveç ticaret gemilerinin kaptanları İstanbul Boğazı'ndan geçmek üzere Bahriye Nezareti'nin ilgili dairesine başvuruda bulunmuşlardır.[48] Bu başvuruya bir ay içerisinde cevap verilmiş ve söz konusu geminin Karadeniz'e geçişine müsaade edilmiştir.[49] Nitekim 1830 Ağustos ayı sonlarında İs-

---

[40] BOA, *İAD*, H. No: 19, s. 5.
[41] BOA, *İAD*, H. No: 10, s. 2.
[42] BOA, *İAD*, H. No: 81, s. 19.
[43] BOA, *İAD*, H. No: 8, s. 2.
[44] BOA, *İAD*, H. No: 9, s. 2.
[45] Karderber'in Osmanlı padişahına sunduğu sükranın esas sebebi, anbarda bulunan yiyecek maddelerini bozulmadan ilgili yere ulaştırmasından kaynaklanmaktadır: BOA, *İAD*, H. No: 10, s. 2.
[46] BOA, *İAD*, H. No: 11, s. 2.
[47] BOA, *İAD*, H. No: 12, s. 2.
[48] BOA, *İAD*, H. No: 13, s. 3.
[49] BOA, *İAD*, H. No: 14, s. 3.

veç-Norveç tüccar gemilerinin Karadeniz'e geçişleri konusunda kendilerine bir sorun çıkarılmaması yönünde yetkililer bir kez daha ilgili memurları ikaz etmişlerdir.[50]

15 Haziran 1832 tarihli bir hükümden anlaşıldığı üzere İsveç-Norveç bandıralı bir tüccar gemisi Karadeniz'den Akdeniz'e geçmek üzere Bahriye Nezareti'ne başvuruda bulunmuş ve nitekim Boğaz Gümrük Riyaseti tarafından bu başvuru olumlu karşılanmıştır.[51] Defterden 1839 ve 1841 yıllarının Mayıs-Eylül ayları arasında İsveç ve Norveç kaptanlarının Karadeniz'e üst üste seferler yaptıklarını görmekteyiz.[52]

1844 yılının Haziran ayı sonlarında İsveç ticaret gemilerinden biri Rusya kıyılarından aldığı yükle birlikte Karadeniz'den Akdeniz'e geçmek istemiştir. Ancak gümrük yetkilileri bir yanlış anlaşılmadan dolayı bahsi geçen gemileri tahaffuzhane önünde 10 gün boyunca bekletmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti ile İsveç arasında bazı ticari ve diplomatik gerginliklere yol açmıştır.[53] Aynı dönemde başka bir İskandinav gemisi Rusya kıyılarından aldığı yükle İstanbul'a gelmiştir. Bir öncekine yapılan uygulama sebebiyle İstanbul'da onları konsolosluk çalışanları karşılamıştır.[54] Aynı şekilde defter kayıtlarından anlaşıldığı üzere 1845 yılı Haziran ayında İstanbul Boğazından İsveç-Norveç bandıralı iki ticaret gemisinin daha geçtiğini görmekteyiz.[55]

2.1.3. Seyahat İzinleri ve Yol Emirleri

İsveç tebaasından olan kimselerin Osmanlı ülkesinde ticari faaliyetlerine dair hükümlerde birçok ifade yer almaktadır. Hükümlerde sıklıkla "*lî-ecli't-ticâre, ticârete müte'allik umur muvâcehesinde, um'ur-ı ticâret husûsu içün*" gibi şekillerde yer verilen ifadelerden İsveç tüccarının ticari faaliyetlerini sürdürmek üzere çeşitli yerlere seyahat ettiği anlaşılmaktadır.[56]

Seyahat izni konusunda defter genelinde en çok öne çıkan unsurlar kaptanlar, ticaret erbapları, seyyahlar, doktorlar, din görevlileri ile arkeologlardır.[57] Bu minvalde defterde seyahat izinleri ve yol emirleriyle alakalı tespit edilebildiği kadarıyla 10 hüküm mevcuttur. Bunların ilki, defterin ilk sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç Konsolos Vekili A. Martin'in Halep'ten hareketle Beyrut, Şam ve Mısır'a gitmek istemesini içeren 1827 yılına ait 4 nolu hükümdür.[58]

Defterde geçen bir hükümde "…*İsveçlüden Kohen Hedenburg nâm tabîb bu def'a li-ecli'l-tebâbe Beyrut iskelesinden Mısır ve Şâm-ı şerif ve Haleb ve Cebel-i Lübnan ve havâlilerine 'azi-*

---

[50] BOA, *İAD*, H. No: 15, s. 3; BOA, *İAD*, H. No: 16, s. 3.
[51] BOA, *İAD*, H. No: 38, s. 7.
[52] BOA, *İAD*, H. No: 66, s. 14; BOA, *İAD*, H. No: 67, s. 14.
[53] BOA, *İAD*, H. No: 81, s. 19.
[54] BOA, *İAD*, H. No: 82, s. 19.
[55] BOA, *İAD*, H. No: 83, s. 19.
[56] BOA, *İAD*, 1/4; BOA, *İAD*, 1/5; BOA, *İAD*, 9/42; BOA, *İAD*, 9/44; BOA, *İAD*, 10/46; BOA, *İAD*, 10/47; BOA, *İAD*, 16/71; BOA, *İAD*, 33/119; BOA, *İAD*, 33/120; C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin…,* s. 115.
[57] BOA, *İAD*, H. No: 44, s. 9; BOA, İAD, H. No: 46, s. 10; BOA, *İAD*, H. No: 4, s. 10.
[58] BOA, *İAD*, H. No: 3, s. 1.

met murâd eylediği kendüsüne müsâ'ade edilmesi…" şeklinde bir bilgi mevcuttur.[59] Başka hükümlerde de "*…İsveçlüden Hedenburg nâm tabîb bu def'a der-'aliyyemden Mısır İskenderiyesine azîmet murâd eylediği…*"[60], "*İsveçlüden Kohen Hedenburg nâm tabîb bu def'a der-'aliyyemden Edirne tarîkiyle Belgrada…*"[61] ve *İsveçlüden Abraham Grande nâm bir seyyâh ile Valensa Koher nam asâr-ı atîke mütehassısı bu def'a der-'aliyyemden izinle Beyrut tarîkiyle Şam-ı şerife murâd ile…*"[62] şeklinde bilgiler yer almaktadır. Defterde seyahat izni ve yol emri ile alakalı geçen hükümler içerik olarak büyük oranda birbirleriyle benzerlik gösterirler.

2.2. Mali ve Ekonomik Konular

2.2.1. Vergiler ve Vergi Muafiyetleri

İsveç ahidnamesinin 5. maddesi uyarınca Osmanlı ülkesinde görevli İsveç elçileri, konsolosları, tercümanları ve hatta hizmetkarları cizyeden ve tüm örfi vergilerden muaflardı.[63] Ahidnamenin 4. maddesinde geçen "*İsveçlü ve ana tâbi' olub memâlik-i mahrûsemde mütemekkin olanlardan evli ya da ergen olsun ticâretiyle meşgûl olanlardan cizye taleb olunmaya. Ve kezâlik memâlik-i mahrûsemde bulunan İsveçlüden cizye ve tekâlîf-i sâ'ire mutâlebe olunmayub mu'âf ve müsellem ola…*" şeklindeki hüküm uyarınca Osmanlı Devleti'nde bulunan ticaret ehli hiçbir İsveçliden cizye talep edilemez ve alınamazdı. Ahidnamenin 10. maddesi gereğince, İsveç tüccarının karadan ve denizden Osmanlı topraklarına getirdikleri ve buradan alıp götürdükleri mallar için yalnızca % 3 gümrük vergisi alınması gerekiyordu. Bu husus ahidnamede şu şekilde belirtilir: "... *tâ'ife-i mezbûrenin tüccârı karadan ve deryâdan memâlik-i mahrûseme getürdikleri ve alub götürdükleri bi'l-cümle emti'alarından sâ'ir müste'menlere kıyâsen yüzde üç gümrüklerin o vech üzere virdiklerinden sonra ziyâde bir şey taleb olunmaya. Ve İsveç tüccârı memâlik-i mahrûseme getürüb ve alub götürdükleri altun ve guruşdan resm-i gümrük alınmaya ...*"[64] 11. maddede ise İsveç tüccarının gemileriyle Osmanlı ülkesine getirdikleri mallardan yalnızca bir defa gümrük vergisi alınması belirtiliyordu. Hiçbir İsveçliden belirlenen orandan daha fazlası talep edilmeyecek ve alınmayacaktı.[65] Buna rağmen ilgili maddeye aykırı olarak hareket edildiğine dair defterde birçok hüküm mevcuttur. Bu hükümlerden bir kısmı Osmanlı topraklarında ikamet eden veya belirli süreliğine bulunan İsveç tebaasından

---

[59] BOA, *İAD*, H. No: 46, s. 10.
[60] BOA, *İAD*, H. No: 42, s. 9.
[61] BOA, *İAD*, H. No: 47, s. 10.
[62] BOA, *İAD*, H. No: 54, s. 12.
[63] C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin…,* s. 92-93.
[64] BOA, *HAT*., 1427/58450-A.
[65] Bahsedilen husus ahidnamede şu şekilde geçiyordu: "*İsveçlünün kendü sefîneleriyle memâlik-i mahrûseme getürdikleri eşyâ ve emti'alarının bir def'a ahidnâme-i hümâyûn mûcebince gümrüğün edâ ve teslîm eylediklerinden sonra ol-metâ'ı satmayub memâlik-i mahrûsemde bilâd-ı sâ'ireye ve iskelesine götürmek lâzım gelür ise vâsıl olduklarında olcânibde olan ümenâ ve ummâl dâ'imâ ellerinde olan edâ tezkirelerine amel idüb metâ'-i mezbûrden tekrâr gümrük taleb eylemeyeler. Ve eşyâ ve emti'a-i merkûmeyi diledikleri mahale götürdüklerine dahî mümâna'at olunmayub min ba'd bir dürlü bahâne ile kendülerden bir şey taleb olunmaya ...*" (BOA, *HAT*., 1427/58450-A).

Osmanlı memurları tarafından cizye vergisi talep edilmesi veya zorla alınmasıyla ilgilidir.[66] Ancak hükümlerin ağırlıklı olarak bahsettiği vergi gümrük rüsumudur.

Defterde tespit edilebildiği kadarıyla vergi ve vergi muafiyeti ile alakalı 15 hüküm mevcuttur. Bunların ilki, defterin ilk sayfasında yer alan ve vergilerden muaf olan birilerinin Halep'ten hareketle İskenderiye'ye ya da başka yerlere gidişleri veya konaklamaları esnasında kendilerinden vergi talep edilmemesini içeren 1827 yılına ait 3 nolu hükümdür. Söz konusu hükümde bu konuya dair "… *memâlik-i mahrûsada bulunan İsveçlüden cizye ve tekâlif-i sâ'ire mütâlebe olunmayub… "* ve *"…ikâmetinde cizyedârlar tarafından rencide edülmeyüb…*" şeklinde bilgiler bulunmaktadır.[67]

Defterde en çok zikredilen vergi türleri *gümrük rüsumu* ve *selamet akçesi*dir. *Geçit resmi* ya da *toprakbastı parası* olarak da kayıtlarda geçen selamet akçesi, hayvanların bir yerden başka bir yere nakilleri esnasında alınırdı.[68] Nitekim bu bilgiye dayanarak Osmanlı-İsveç arasında yapılan ticarette canlı hayvanın önemli yer tuttuğu kuvvetle muhtemeldir.

1827 yılı itibarıyla İsveç-Norveç gemilerine Boğazlardan geçişlerinde 300 akçe tutarında bir vergi uygulanmaktaydı. Hükümlerde s*elamet akçesi* ve gümrük rüsumu adlarıyla da geçen bu tür vergilerden "… *300 akçe selâmet resmini tamâmen edâ eyleye…*", "… *âhar güne resm mütâlebesiyle kendülerinden bir güna talepte bulunulmaması…*", "…*münâsib mikdâr gümrük rüsûmu edâsı…*" şeklinde söz edilmektedir.[69]

Defterde yer alan hükümlerin neredeyse tamamı 1840'lı yıllara aittir. Ancak hükümlerde yer alan hususların büyük bir kısmı 1826 sonbaharı ortalarında Osmanlı Devleti ile İsveç arasında yapılan diplomatik görüşmeye dayanmaktadır. Bu görüşmeler esnasında yeni bir gümrük tarifesinin belirlenmesi, Karadeniz'de ticaret gemilerinin giriş-çıkışlarında takip edilecek esaslar ve diğer bazı hususlara yer verilmişti.[70]

Defter kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla 19. yüzyılın ortalarına doğru Boğazlardan geçişlerle ilgili takip edilen usul şu şekildeydi: Ecnebi bandıralı bir gemi, yük alma ya da yükünü boşaltma şeklinde başka bir ülke için yaptığı transit geçişlerde Boğaz geçiş ücretinin dışında herhangi bir gümrük tarifesine tabi değildi. Ancak herhangi bir liman ya da iskele üzerinden yapılan her türlü ticarî alışveriş, gümrük vergisine tabiydi. Buna dair bir hükümün içeriğinde "*hamûlesinden bir mikdârını rızâsıyla taşraya çıkarub bey' ider ise yalnız füruht iylediği mikdârın icab eden gümrüğü alınıb ziyade gümrük ve ziyâde selâmet ekçesi ve sâ'ir gûna resm mütâlebesiyle te'addi ve rencideden mübâ'adet baâbında…"* şeklinde bir bilgi mevcuttu.[71]

---

[66] C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin…,* s. 105.
[67] BOA, *İAD*, H. No: 3, s. 1; BOA, *İAD*, H. No: 42, s. 9.
[68] Filiz Giray, *Maliye Tarihi*, Ezgi yayınları, Bursa, 2001, s. 36.
[69] BOA, *İAD*, H. No: 22, s. 6.
[70] Görüşmeye Osmanlı Devleti adına İstanbul Gümrük Emini Mehmed Esad Efendi katılmıştır. İsveç Devleti, görüşmede *Heyzer* adlı bir başkatip tarafından temsil edilmiştir: BOA, *Hatt-ı Hümayun* (*HAT)*, 1331/51903, 28/S/1242 (1 Ekim 1826).
[71] BOA, *İAD*, H. No: 11, s. 2; BOA, *İAD*, H. No: 51, s. 11.

1842 yılının Eylül ayı ortalarında İsveç-Norveç ticaret gemilerinden biri Rus limanlarından aldığı yüklerle Boğaz üzerinden Akdeniz'e geçmek istemiştir. Konuyla ilgili hükümde yüke dayalı herhangi bir ticari alışveriş yapılmamış olmasından dolayı ecnebi tüccar ve kapudandan vergi talep edilmemesi hususunda yetkililer sık sık uyarılmaktaydılar. Benzer durum 1843 yılının Haziran, Temmuz, Ekim ve Kasım aylarında vuku bulmuştur.[72] Bu durumun 1843 yılının Kasım ile 1844 yılının Haziran aylarında da devam ettiğini görmekteyiz.[73]

Defterin 18 numaralı hükmünden anlaşıldığı üzere bir İskandinav tüccar gemisiyle getirilen bir kısım emtia, İzmir limanında satışa çıkarılmış ve iskele müdüriyetine bunların fiyatlarına, miktarlarına dair herhangi bir beyanda bulunulmamıştır. Bu sebeple yetkililer, bahsi geçen tüccarın İzmir Limanı'nda satışa çıkardığı mallar için rayiç değerden bir fiyat vermek ve buna göre de kendisinden gümrük vergisi tahsil etmek üzere harekete geçmişlerdir. Hatta yetkililer, bahsi geçen tüccarın elinde kalan mallar için de bir miktar vergi belirleyerek kendisinden tahsili yoluna gitmişlerdir.[74]

2.2.2. Şaraba ve Domuza Dair Üretim ve Tüketim Esasları

İsveç Ahidnamesi'nin 5. maddesinde geçen "… *İsveç elçileri ve konsolosları ve sâ'ir İsveçlüler sâkin oldukları evlerinde kendülerinin ve âdemlerinin kifâf-ı nesfleriçün şîre sıkub hamr itmek murâd eylediklerinde kimesne mâni' olmaya*…" şeklindeki ifadeye istinaden Osmanlı topraklarında ikamet eden İsveçliler istedikleri şekilde kendilerine yetecek miktarda şarap üretebileceklerdi. Bu esaslar dahilinde kendilerinden kimse zecriyye[75] adı ile bir vergi talep edilemeyecekti.[76] Ancak Osmanlı tebaasından hiç kimse bunların yaptığı, sattığı ve ikram ettiği herhangi bir türden mayalanmış içecek alamayacak ve isteyemeyecekti.

Ayrıca diğer ihtiyaçları kabilinde "…*lede'l- müraca'ât ile âsitâne-i âliyyemde mukîm İsveç ve Norveçya maslahat-güzârı Kolber Anton Testa südde-i sa'âdetime takrîr takdîmiyle istidâ' idüb tercümân ve adamlarının nefsleri içün beher sene reçel ve pekmez eylemek üzere altmış yük üzümün iştirâ' ve Galatada vâkı' hânesine nakline mümâna'at olunmamak üzere*…" hükümde bilgi mevcuttur.[77]

Defterde müskirat ile alakalı 2 hüküm vardır. Bunların ilki defterin 8. sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç konsolosluğuna lazım olan şaraplara dair uygulanacak iş ve

---

[72] BOA, *İAD*, H. No: 74, s. 17; BOA, *İAD*, H. No: 76, s. 17; BOA, *İAD*, H. No: 77, s. 18; BOA, *İAD*, H. No: 78, s. 18.
[73] BOA, *İAD*, H. No: 79, s. 18; BOA, *İAD*, H. No: 81, s. 19.
[74] BOA, *İAD*, H. No: 18, s. 5.
[75] Osmanlı Devleti'nde müskirattan (alkollü içkiler) alınan vergiye *zecriye* denirdi. Bununla birlikte Osmanlı toprakları içerisinde müskirât üretimi, sevki ve satışı gayrımüslim tebaa tarafından gerçekleştirilirdi: Olcay Pullukçuoğlu, "Wine Production and Consumption in the Ottoman Empire", *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean during Antiquity,* (International Symposium İzmir-Turkey, 17-19 November 2011), (Ed. Adnan Diler, Kaan Şenol, Ümit Aydınoğlu), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2015, s. 258.
[76] BOA, *HAT*., 1427/58450-A; C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin…,* s. 96.
[77] BOA, *İAD*, H. No: 41, s. 9.

işleme dair 1830 yılına ait 39 nolu hükümdür. Bu hüküm Kal'a-i Sultaniye naibine hitaben yazılmıştır.[78]

Ancak defterde geçen hükümlerin geneline bakıldığında söz konusu gayrimüslim unsurların şarap yapımında ihtiyaç duydukları üzümü reçel, pekmez ve kurutulmuş kışlık yiyecek gibi göstermelik maksatlarla temin etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

1830 yılı sonlarına ait bir hükümde İsveç-Norveç konsolosluğunun ihtiyaç duyduğu şarapların temini ve bunlara uygulanacak vergiye yer verilmiştir. Bu hükümden anlaşıldığı kadarıyla ilgili konsolosluğun ihtiyaç duyduğu şarabın miktarının belirlenmesi için gümrük idaresine bir talimat verilmiştir. Belirlenecek olan miktarın üzerindeki şarap için tüccardan vergi alınması; gereğinden fazla şarabın halka satışının önüne geçilmesi konusu bu talimat içerisinde özellikle belirtilmiştir.[79]

Defterde yer alan hükümlerden de anlaşıldığı üzere İstanbul'daki İsveç elçiliğindeki ve diğer yerlerde bulunan konsolosluklardaki görevlilerin domuz satın alma, yetiştirme ve tüketme hakkına sahip oldukları görülmektedir. Nitekim bu durum hükümlerin genelinde "… *maslahât-güzâr mumâ-ileyh ve adamlarının kifâf-ı nefsleri içün rızâları vechile Tergos nâhiyesinde kâ'in Istranca ve ol-havâlide rızâlarıyla satanlardan akçesiyle iki yüz kırk dört senesine mahsûben 40 re's kara canavar iştirâ ile Galatada vâki' hânesine nakline mümâna'ât olunmamak bâbında…"* şeklinde yer verilen ifadelerde de görmek mümkündür.[80]

2.2.3. İhrcaat-İthalat Kalemleri (Zahire, Odun ve Kereste, Kömür, Keten ve Keten Tohumu)

Defterde hububat ile alakalı 17 hüküm bulunmaktadır. Bunların ilki defterin 2. sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç ticaret gemilerinin Rusya'nın Karadeniz kıyılarından aldıkları zahireye dair 1829 yılına ait 11 nolu hükümdür. Bu hüküm dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından İstanbul gümrüğü emîni Mehmed Sâlih ile Boğazhisârları naiplerine, dizdarlarına ve eminine hitaben yazılmıştır. Hükümde zahire konusunda "… *İsveç-Norveçya tüccâr sefâ'ini kapudânlarından Tertinkalos Müller nâm kapudân râkib olduğu Retonrat ta'bîr olunan bir kıt'a İsveç tüccâr sefînesine Rusya memâlikine bâliğ Bahr-i siyâh iskelelerinden ma'lûmü'l-keyl hınta tahmîl birle der-sa'âdetime vürûd ve hamûle-i merkûme bu tarâfa ihrâc itmeksizin bahr-i sefîd cânibine 'azîmet murâd eylediği…"* şeklinde bir bilgiye yer verilmiştir.[81]

Defter kayıtlarından anlaşıldığı üzere İsveç-Norveç bandıralı ticaret gemilerinin Anadolu'da İstanbul dışında en fazla uğradığı yer İzmir'dir. Bu hususta bürokratik işlemlerin İstanbul'a göre İzmir'de daha hızlı halledilmesi, ihtiyaç duyulan ürünlere burası vasıtasıyla daha kolay ulaşılması, yoğunluğun fazla olmaması gibi hususlar etkili olmuş olabilir. Üstelik Boğazlar üzerinden özellikle Rusya'ya gidecek ya da oradan dönecek olan gemi kaptanları için İzmir, birkaç günlük dinlenme ve ikmal

---

[78] BOA, *DVNS.DVE.d.,* 50/2, s. 3,8; BOA, *İAD*, H. No: 39, s. 8.
[79] BOA, *İAD*, H. No: 39, s. 8.
[80] BOA, *İAD*, H. No: 41, s. 9; C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin…,* s. 98.
[81] BOA, *İAD*, H. No: 11, s. 2.

noktası olarak görülmekteydi. Söz konusu gemi kaptanları ülkelerine döner iken hububat konusundaki ihtiyaçlarını İzmir limanı üzerinden karşılamayı tercih etmekteydiler.[82] Ancak defter kayıtlarından anlaşılıyor ki Osman Devleti, kış aylarına doğru buğday ticaretiyle meşgul yabancı gemilerini ve ecnebi tüccarını takibe almıştır. Nitekim defterin 25 ila 31 numaraları arasında kayıtlı sekiz farklı hükümden de anlaşılacağı üzere yetkililer, Karadeniz'den aldıkları zahireyi İstanbul Boğazı vasıtasıyla Akdeniz'e götüren İsveç-Norveç ticaret gemilerinin, tüccarın ve kaptanların isimlerini düzenli bir şekilde kayıt altına almışlar; bu bilgileri ilgili liman riyasetlerine düzenli bir şekilde bildirmişlerdir.[83] Söz konusu hassasiyet, ilerleyen yıllarda da gösterilmiştir. Ancak bu dönemi kapsayan hükümlerde, takibe alınan buğdayın dışında diğer emtiaya da işaret edilmiştir.[84] Birçok hükümde belirtildiği üzere bahsi geçen dönemde Osmanlı Devleti, İstanbul'da beklemeden doğrudan Rus liman ve iskelelerine mal taşıyan ecnebi gemilerinin geçişine mümkün olduğu derecede müsaade etmiştir.[85]

Diğer bir hükümden anlaşıldığı üzere bahsedilen günlerde Rus liman ve iskelelerinden aldığı Buğdayı İstanbul'da satmadan doğrudan boğaz vasıtasıyla Akdeniz'e gitmek isteyen İsveç-Norveç ticaret gemilerine sıkıntı çıkarılmaması yönünde liman reisliklerine sık sık talimat verilmiştir.[86] Benzer içerikli yazıları defterin birçok hükmünde görmek mümkündür. Ancak 23 numaralı hükümde yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti, söz konusu buğday ile ilgili olarak kısıtlama da getirebilmekteydi. Nitekim bahsi geçen hükümde, yetkililere *belirli bir miktarda buğdayın geçişine izin verilmesi* hususu özellikle bildirilmiştir.[87]

1844 Haziran ayı sonlarında İsveç ticaret gemilerinden biri Rusya kıyılarından aldığı buğdayı Akdeniz'e geçirebilmek için izin istemiştir. Yapılan takibat ve alınan istihbarat ile söz konusu buğdaydan taşrada hiç satış yapılmadığı, herhangi bir şekilde kıyıdan kimselerle irtibata geçme teşebbüsünde dahi bulunulmadığı gerekçesiyle bunlardan vergi talep edilmemesi yönünde yetkililer özellikle uyarılmışlardır.[88] Çünkü bu dönemde zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklar Osmanlı Devleti ile İsveç'i diplomatik olarak karşı karşıya getirebilmekteydi. Bu hassasiyet ve denge politikası içerisinde söz konusu dönemde Rusya'dan zahire alan İsveç-Norveç gemileri ile bunların kaptanlarının isimleri, buğday aldıkları tarihler ve saire bilgiler düzenli bir şekilde kayıt altına alınmıştır. 1838 yılının Nisan ayı itibarıyla da bu uygulamanın aynı şekilde titizlikle sürdürüldüğünü görmekteyiz.[89]

---

[82] BOA, *İAD*, H. No: 19, s. 5.
[83] BOA, *İAD*, H. No: 25, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 26, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 27, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 29, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 30, s. 6; BOA, *İAD*, H. No: 31, s. 6.
[84] BOA, *İAD*, H. No: 32, s. 6.
[85] BOA, *İAD*, H. No: 37, s. 7.
[86] BOA, *İAD*, H. No: 20, s. 5; BOA, *İAD*, H. No: 37, s. 7.
[87] BOA, *İAD*, H. No: 22, s.6; BOA, *İAD*, H. No:23, s.6; BOA, *İAD*, H. No:25, s.6.
[88] BOA, *İAD*, H. No: 81, s. 19.
[89] BOA, *İAD*, H. No: 61, s. 13; BOA, *İAD*, H. No: 65, s. 14.

Defterde odun, kereste ve kömür ile alakalı yalnızca 6 adet hüküm vardır. Bunların ilki defterin 8. sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç ticaret gemilerinden birinin İstanbul'dan aldığı keresteleri Mısır'a götürmesi hususunda öngörülen işlemlere dair Bahriye Nezareti'nin görüşlerini ihtiva eden 1830 yılına ait olan, Dergâh-ı Muallam Kapıcıbaşlarından İstanbul Gümrüğü Emini Mehmed Sâlih Bey'e, Boğazhisarları ve Mısır İskenderiyesi naiplerine, dizdarlarına ve eminlerine hitaben yazılan 40 nolu hükümdür.[90]

1830 yılı başlarında yapılan başvuru üzerine İsveç-Norveç ticaret gemilerinden birinin İstanbul'dan aldığı keresteleri Mısır'a götürebilmesi için izin çıkmıştır. Ancak Bahriye Nezareti tarafından gümrük idaresi, geçişle ilgili olarak nakliyesi yapılan ürünün vergi miktarının belirlenmesi ve bahsi geçen keresteleri alacak tüccarın kefillerinin kimler olduğunun titizlikle incelenmesi konularında özellikle tembih edilmiştir.[91] Aynı dönemde İsveç-Norveç ticaret gemilerinden birinin yükleri ile İstanbul'dan Akdeniz'e geçmek istemesi ile yükler içerisinde yer alan tahtalardan fazla olanın vergisini vermek şartıyla taşrada satılabilmesine izin verilmiştir. [92]

İsveç ve Norveç bandıralı ticaret gemilerinin bir kısmı yalnızca kömür nakliyesi ile uğraşmaktaydı. Bunlar taşıdıkları kömürleri İngiltere sahillerinden hareketle Karadeniz liman ve şehirlerine ulaştırmaktaydılar.[93] 1843 yılının Mart ayı başlarında İsveç-Norveç ticaret gemilerinden biri İngiltere kıyılarından aldığı kömürü Karadeniz'e geçirebilmek için izin istemiştir. Söz konusu kömür taşrada satılmadığı için bunlardan vergi talep etmemeleri yönünde yetkililer uyarılmışlardır.[94] Aynı minvalde 1843 yılının Kasım ayı sonları ve 1854 yılının Mart ayı ortaları itibarıyla birçok hüküm vardır.[95]

Defterde keten ve keten tohumuna dair yalnızca 2 hüküm vardır. Bunların ilki defterin 14. sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç ticaret gemileri ile gerçekleştirilen kaçakçılığa dikkat edilmesi hususunu içeren 65 nolu hükümdür. 1839 yılının Şubat ayı itibarıyla deftere kaydedilmiş olan bu hüküm Vize ve Terkos naipleri ile Galata nazırına hitaben yazılmıştır. Hükümde keten ve keten tohumuna dair "*İsvec tüccâr sefâ'ini kapudânlarından Soneral nâm kapudân Minro, Firkate nâm kapudân San Yohans, Vagberg nâm kapudân Talsni, Yohans Larsen nâm kapudân Komers ta'bîr olunan sefineleriyle Rusya iskelelerinden takribî 10.000'er keyl kettân tahmîl itdükleri…* " şeklinde bilgi mevcuttur.[96] 1838 ve 1844 yıllarına ait bu hükümlerden anlaşıldığına göre İsveç-Norveç tüccarı ve kapudanı söz konusu ürünleri Rusya'dan sağlamaktaydılar.[97]

---

[90] BOA, *İAD*, H. No: 40, s. 8.
[91] BOA, *İAD*, H. No: 40, s. 8.
[92] BOA, *İAD*, H. No: 51, s. 11.
[93] BOA, *İAD*, H. No: 57, s. 12; BOA, *İAD*, H. No: 108, s. 29; BOA, *İAD*, H. No: 51, s. 13.
[94] BOA, *İAD*, H. No: 75, s. 17.
[95] BOA, *İAD*, H. No: 79, s. 18; BOA, *İAD*, H. No: 97, s. 29.
[96] BOA, *İAD*, H. No: 65, s. 14.
[97] BOA, *İAD*, H. No: 65, s. 14; BOA, *İAD*, H. No: 82, s. 19.

2.3. Hukuki Konular (Alacak-Verecek, Kefalet, Arazi Satışı, Kaçakçılık, Deniz Kazası)

İsveç Ahidnamesi'nin 6. maddesine göre İsveç tebaasından herhangi birinin Osmanlı hukuk sistemi içerisinde yürütülen davasında bir tercüman ya da konsolos vekilinin bulunması şarttı. İsveçlilerin kendi aralarında yaşadıkları sorunların yalnızca elçileri ve konsoloslar aracılığıyla kendi geleneklerine, göreneklerine ve hukuk sistemlerine göre çözümüne gidilmekteydi.[98] Nitekim bu durum bir arşiv belgesine "*…İsveçlünün birbirleriyle olan nizâ'alarını elçileri ve konsolosları görüp kâdılar ve sâ'ir zâbıtân karışmayub dâ'imâ ayîn ve âdetleri üzere kat' u fasl eylensin…*" şeklinde yansımıştır.[99] Ahidnamenin 9. maddesi uyarınca İsveç tebaasından birinin Osmanlı toprağında vefatı üzerine malına ve eşyasına hazine görevlileri ya da kadılar tarafından müdahale söz konusu değildi. Vasiyet bırakmadan meydana gelen ölüm vakalarında ölenin mirası vefat ettiği yerde bulunan ilgili konsolosluk görevlileri, yerli ahaliden onu yakinen tanıyan birileri ya da kadı tarafından terekesi tespit edilerek yed-i emine alınmaktaydı. Akabinde İsveç elçilerinin gönderdiği kişi ya da kişilere tereke teslim edilirdi.[100]

Defterdeki hukuki hükümlerin büyük bir kısmı Osmanlı topraklarında bulunan İsveç tebaası ile ilgili alacak-verecek meseleleri, kefalet sistemi ve ticari faaliyetlerin engellenmesi ile ilgilidir. Hükümlerden anlaşıldığı üzere İsveç tüccarına veya kaptanına borcu bulunanlar, borçlarını çeşitli bahanelerle geciktirmekte ya da ödeme konusunda çeşitli sıkıntılar çıkarmaktaydılar. Bu sebeple genel olarak hükümlerde "*…Şer' ile sâbit olan hakkı tahsîl ve ihkâk-ı hakk olunmak içün hükm yazılmıştır…*" şeklinde geçen birçok benzer ifade bulunur. Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Osmanlı idaresi, İsveçlilerin alacaklarının tahsili için hükmün muhatabı olan memurlara kanun gereğince eksiksiz bir şekilde gereğini yapmalarını istemiştir.[101]

Osmanlı ülkesindeki İsveç tüccarının ticari faaliyetlerinin engellenmesi ve işlerine müdahale hususunda İsveç elçisi Chanel Selsing'in arzuhalinden anlaşıldığı üzere, bir grup İsveç tüccarının Akdeniz iskelelerinde satın alıp gemileriyle İstanbul'a ge-

---

[98] Tercümanlar, ekseriyetle Osmanlı tebaasından olan Rumlardan, Ermenilerden veya Yahudilerden olabilmekteydi: Candost Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin Işığında İsveç-Osmanlı İlşkileri (1759-1827)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir, 2020, s. 92.

[99] BOA, *HAT*., 1427/58450-A; C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam…,* s. 96.

[100] Bu durum ahidnamenin ilgili maddesinde "*İsveçlü ve ana tâbi' olanlardan birisi memâlik-i mahrûsemde mürd oldukda terkeylediği emvâl ve erzâkına beytü'l-mâlcılar ve sâ'ir hükkâm 'mâl gâ'ibdir' diyü vaz'-ı yed ve müdâhale itmeyüb her kangı İsveçlüye vasıyyet ider ise ana virile. Vasıyyetsiz mürd olursa İsveç elçisine ve konsolosuna veya anda bulunan yerlü yoldaşlarına virile. Eğer ol mahalde konsolosları ve yerlü yoldaşları bulunmaz ise kâdî tarafından hâlik-i mesfûrun terekesi ma'rifet-i şer'le tahrîr ve defter olunub yed-i emînde hıfz ve ba'dehû İsveç elçileri kimi ta'yîn ve irsâl iderler ise bi'lcümle ana teslîm olunub kâdîlar ve kassâmlar taraflarından resm-i kısmet taleb olunmaya.*" şeklinde geçer: BOA, *HAT*., 1427/58450-A).

[101] BOA, *İAD*, 7/35; BOA, *İAD*, 7/36; BOA, *İAD*, 8/40; BOA, *İAD*, 17/73.

tirdiği susam ve keten tohumunu satmalarına, şîr-i revganî zümresinin kethüdâsı ile yiğitbaşları, yazıcıları ve birkaç zımmî aralarında anlaşarak mani olmuştur. Bu grup, İsveç tüccarın mallarını satın almayıp başkalarına da satın aldırtmamakla birlikte kendi belirledikleri usul dışında satın almaya kalkışanları da yıldırmaya dahi cüret etmişlerdir.

Hükümlerde en çok üzerinde durulan meselelerden biri kefalet ile ilgilidir. Osmanlı döneminde *şahsi* ve *umumi* olmak üzere iki tür kefalet uygulaması vardı. *Şahsi kefalet*, bireyin bir başkasının yerine getirmesi gereken bir sözü, gerektiğinde onun yerine getireceğini taahhüt etmesidir. Kefil olma bir göreve, mala veya kişinin bizzat kendisine olabilir. *Genel* olarak isimlendirdiğimiz kefalet ise bireylerin küçük veya büyük gruplar halinde daha ziyade toplumsal bir hususta kefile bağlanmalarını ifade eder.[102]

Defterde kefalet sistemine dair 4 hüküm vardır. Bunların ilki defterin 7. sayfasında yer alan ve İstanbul'a gönderilecek eşyanın listesi, eşyaya kefalet edecek olan şahsın kimliği, nakliyatı gerçekleştirecek geminin gümrükte iyice aranması hususunda Mısır valisine verilen direktifleri içeren "…*Boğazhisârları ve Mısır İskenderiyesi nâ'ibleri ve hâcegân-ı divân-ı hümâyûnumdan hâlâ İstanbul gümrük emini Es-Seyyid Abdu'r-rahmân Nâfizzâde ve Boğazhisârları dizdârı ve Boğaz ve Mısır gümrükleri emîrlerine*…" hitâben yazılan 35 nolu hükümdür.[103] 1827 yılının Mart ayı ortalarında İstanbul'dan Mısır'a giden bir İsveç gemisinden bahsedilmektedir. Babıali, İstanbul gümrük eminliğine söz konusu gemiyle nakledilecek ticâri malların tek tek kontrol edilmesi ve söz konusu emtiaya kim ya da kimlerin kefil olduğunun araştırılması yönünde bir emir vermiştir.[104] Bir hükümde konuya dair "…*emr-i şerîfim südûrunu istid'â idüb sefîne-i merkûma derûnunda olan malûmü'l-mikdâr ve cins kerâste memâlik-i mahrûsam mahsûlâtından olub icâb iden resm-i gümrüğü tamâmen te'diye olarak kerâste-i mezkûresiyle Mısır İskenderiyesine isâl ideceğine ve vüsûlünü mübeyyen ilâm-ı şer'i yerine getireceğine dâ'ir kerâsteciler kethüdâsı İsmâ'îl nâm kimesnenin müte'ahhid ve kefîl olmuş idüğü* …" şeklinde bir ifade mevcuttur.[105]

Defterde arazi satışına dair 1840 yılına ait olduğunu tespit etdilen yalnızca 1 hüküm vardır. Bu hüküm, defterin 15. sayfasında yer alan ve İsveç vatandaşı Hidenburg adlı bir doktorun Rodos adasında bulunan eşine ait bir miktar araziyi satmaya çalışmasına dair 69 nolu hükümdür. Bu hükmün içeriğinden anlaşıldığı üzere İskandinav kökenli bir doktor, Rodos adasında bulunan eşine ait bir miktar araziyi satmak istemiştir. Ancak adanın yerli ahalisinden bazıları bu satışı engellemek üzere doktora tasallutta bulundukları ve onu tehdit ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple bir fermanla "*rızâlarıyla iştirâsına tâlib olub da kimesne tarâfından müdâhale icâb itmezkencivârında bulunan ba'zı kesân tarâfından ars-ı mezkûrenin iştirasına müdâhele ve mümâna'at üzere ol-*

[102] Ertuğ, Nejdet, "Osmanlı Kefalet Sistemi ve Esnaf Birlikleri Uygulaması", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* , Sayı: 32, İstanbul, 2015, s. 31.
[103] BOA, *İAD*, H. No: 35, s. 7.
[104] BOA, *İAD*, H. No: 35, s. 7; BOA, *İAD*, H. No: 36, s. 7.
[105] BOA, *İAD*, H. No: 40, s. 8.

duklarından…" Rodos kalesi muhafızı El-hâc Ali Paşa ile Rodos adası naibi Şakir Bey'e bu konuda gereken tedbirleri almaları hatırlatılmıştır."[106]

Defterde yer verilen diğer bir husus kaçakçılıktır. Deftere bu konuda yansıyan birkaç hüküm vardır. Bunların ilki defterin 2. sayfasında yer alan ve İsveç-Norveç tüccar gemilerinin Karadeniz'e açılmadan önce liman ve gümrük memurları tarafından kaçak eşya ve muzır yayınlara karşı aranmasını içeren 6 nolu hükümdür. Bu hükümde insan kaçakçılığına da işaret edildikten sonra bahsedilen durum "… *sefine-i merkûme derûnunda ve merâhları arasında devlet-i 'aliyye re'âyası olduğuna şübhe arız olur ise yoklanub*…" şeklinde ifade edilmiştir.[107]

1827 yılının Aralık ayı sonlarına doğru İstanbul Boğazı vasıtasıyla Karadeniz'e giriş yapan İsveç-Norveç müşterek bandıralı bir tüccar gemisine, barut, kurşun, silah gibi yasaklı eşya bulunup bulunmadığı kontrol edildikten sonra seyrüsefer izni verilmiştir. Bu konu ilgili hükümde "…*lede'l-havâle sefîne-i merkûme limân ve gümrük me'mûrları ma'rifetiyle yoklanub hamûleden nehy ve derûnunda eşyâ-yı memnû' olduğu ihbârıyla*…" şeklinde geçmiştir.[108] Bundan yaklaşık iki yıl sonra İsveç tüccar gemisi kaptanlarından Johann'ın Karadeniz'e gitmek üzere kıyıya yanaşmadan bir süre açıkta beklemesi üzerine harekete geçen Gümrük Emini Mehmed Esad Efendi'nin maiyetindeki memurlar, yaptıkları arama sonucunda gemide çok sayıda yasaklı eşya ele geçirmişlerdir. İlgili şirketin söz konusu eşyaları koyduğu depolar da incelenmiş ve yetkililerce kaçakçılık yapıldığı gerekçesiyle mühürlenmiştir. Bu nedenle Babıali benzer şekilde gelişmelere meydan verilmemesi yönünde ilgili memurları sert bir lisanla uyarmıştır.[109] Bu uyarılar dikkate alınmış olacak ki söz konusu dönemde geçiş yapan tüm tüccar gemileri titizlik gösterilerek aranmıştır. 1833 yılının Eylül ortalarında İsveç vatandaşı Kaptan K. Anton Testa'ya ait *Roks* adlı bir tüccar gemisi, İstanbul'dan hareketle Akdeniz'e geçmek maksadıyla bahriye idaresine yaptığı müracaatının ardından şüpheli bulunduğu için Boğaz'da bir süre bekletilmiş ve araması yapılmıştır.[110] 1835 yılının Ağustos ayının başlarında Bahriye Nezareti tarafından İskandinav menşeili tüccarın Rus iskelelerinden aldığı ticari malların İstanbul Boğazı'na girmeden önce iyice kontrol edilerek geçişine müsaade edilmesi hususunda Boğaz gümrük idaresi üst üste ikaz edilmiştir. [111]

Deniz ticaretinde tarihî eşya kaçakçılığı oldukça yaygın bir durumdu. Bu yüzden ülke genelinde definecilik oldukça yaygındı. Sırf bu sebeple ömürlerinin büyük bir kısmını Osmanlı topraklarında geçiren İskandinav kökenli birçok arkeolog, konsolos ve seyyah mevcuttu. Örneğin İsveç-Norveç konsolosu olarak 1861 yılında Rodos'ta bulunan Hedenborg, görev yaptığı dönem içerisinde tarihî materyallerden oluşan büyük bir koleksiyon yapmayı başarmıştır. Bahsedilen çerçevenin dışında Anadolu'nun birçok yerinde keşif gezileri yaparak Osmanlı Devleti hakkında çeşitli

[106] BOA, *İAD*, H. No: 69, s. 15.
[107] BOA, *İAD*, H. No: 6, s. 2.
[108] BOA, *İAD*, H. No: 6, s. 2; C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam…,* s. 92-122.
[109] BOA, *İAD*, H. No: 7, s. 2; C. Ural, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam…,* s. 148.
[110] BOA, *İAD*, H. No: 49, s. 11.
[111] BOA, *İAD*, H. No: 34, s. 6.

bilgiler toplamaya çalışan, misyonerlik faaliyetlerinde bulunan ve komitacılık konusunda örgütlenmeyi sağlayan insanlar da vardı.[112]

Defterde deniz kazası ile alakalı yalnızca 1 hüküm vardır. Bu hüküm, defterin 25. sayfasında yer alan ve fırtınaya yakalanan İsveç-Norveç ticaret gemilerine dair 1853 yılına ait 97 nolu hükümdür. Bu hükümde "*İsveç ve Norveçya tüccâr ve sefâ'ini kapudânlarından Holm nâm kapudânın sefînesi Rumili sâhilinde hınta hamûlesiyle mahmûl-ı râkib olduğu ve sefîne bu def'a fırtınaya tesâdüf ile kazâzede olmuş olduğu…"* şeklinde geçen ifadeden anlaşıldığı üzere Rumeli sahilinde karaya oturan geminin eşyalarına kimsenin dokunmaması ve kazazedelere gerekli yardımların yapılması ve çevreden bir şey satın almak istediklerinde kendilerine engel olunmaması istenmiştir.[113]

Sonuç

H. 1243-1331/51-3 Nolu İsveç Ahkam Defteri araştırmacılara gemilerin geçiş izinleri, vergi tarhı, muafiyetler, konsoloslukların işleyişleri, iki devlet arasındaki (İsveç-Osmanlı) ticari münasebetlerin seyri, iç ve dış seyahatlerdeki takip edilen usul, kaçakçılık, zahire temin şekli ve ticareti, kefalet sistemi, borçlanma, Osmanlı ülkesinde alkollü içeceklerin üretimi ve tüketiminde takip edilen usul; odun, kömür ve kereste istihsali, keten ve keten tohumu ticareti, arazi satışı, deniz ulaşımında karşılaşılan kazalar ve bu tür kazalara karşı Osmanlı Devleti tarafından alınan tedbirler gibi birçok konu hakkında araştırmacılara bilgi edinme fırsatı sunmaktadır.

Defterdeki hükümlerden tespit edilebildiği kadarıyla 1827-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ticari ilişkiler, yılda birkaç kez düzensiz bir şekilde gelip giden gemilerle sınırlı kalmıştır. Savaş dönemlerinde ise gemi trafiği yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte Defterdeki örneklerden hareketle İsveç-Norveç özelinden 19. yüzyılda Osmanlı diplomasisinin genel bir çerçevesini görebilmek ve çizebilmek mümkündür. Nitekim defterin genelinden ticaret sebebiyle Osmanlı Devleti ile İsveç arasında gelişen siyasi, sosyal, ekonomik, mali münasebetlerin boyutunu ve seyrini belirli oranda tespiti mümkündür.

İsveç kapudan ve tüccarının mevcut Osmanlı hukuku üzerinden aşamadığı ya da aşmak istemediği sorunları diplomatik yollarla kendi lehlerinde olacak şekilde çözüme kavuşturma çabaları iki devleti zaman zaman karşı karşıya getirmiştir. Bu sebeple Babıali, bu tür sorunları ilgili birimlerin idarecilerine sürekli yazılar yazarak ve onları tenbih ederek yüzeysel bir çözüm yolunu tercih etmiştir. Defterde yer alan hükümlerde geçen ifadelerden 1827'den 1912 yılına kadar bu usulün aynen sürdürüldüğünü açıkça görmekteyiz. Buna mukabil şikayetler ve yaşanan sorunlara karşı alınması gereken köklü bir çözüm konusunda yaklaşık bir asır boyunca dikkate değer bir ilerleme kaydedilmediği de açıktır.

---

[112] Hedenborg'un topladığı materyallerden oluşan koleksiyon, İsveç milli müzesi (Nationalmuseum) ile Uppsala Üniversitesi'nin kütüphanesindedir: Johan Hedenborg, *Resa i Egypten och det inre Afrika åren 1834 och 1835*, Utgivare L. J. Hjerta, Stockholm, 1843, s. 76.
[113] BOA, *İAD*, H. No: 97, s. 25.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Hatt-ı Hümayun (*HAT)*: 1331/51903; 1427/58450-A; 1571/22.

İsveç Ahkam Defteri (*İAD)*: 51/3.

İsveç Ahidname Defteri (DVNS.DVE.d.): 50/2.

Araştırma Eserler ve Makaleler

Arne, Ture Algot Johnsson, *De Äldre Förbindelserna Mellan Sverige och Turkiet*, Hävd och hembygd, Svenska Fornminnesföreningens Årsskrift, V. 2, 1927, ss. 36-48.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1992.

Beydilli, Kemal, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi*, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, ss. 407-417.

Björkman, Walther, "Die Schwedisch-Türkischen Beziehungen bis 1800", *Festschrift Georg Jacob Zum Siebzigsten Geburtstag,* Otto Harrassowitz, Leipzig, 1932, ss. 9-23.

Bostan, İdris, "İsveç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Cilt: 23, İstanbul, 2001, s. 542-543.

Bostan, İdris, "İzn-i Sefine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt. 23, 2001, ss. 542-543.

Ertuğ, Nejdet, "Osmanlı Kefalet Sistemi ve Esnaf Birlikleri Uygulaması", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* , Sayı: 32, İstanbul, 2015, ss. 31-44.

Hedenborg, Johan, Resa i Egypten och det inre Afrika åren 1834 och 1835, Utgivare L. J. Hjerta, Stockholm, 1843.

Hedin, Sven, *Resare-Bengt, En Levnadsteckning*, Published by Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1921.

Kalay, Mahmut, *1827-1912 İsveç Ahkam Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014.

Karakoç, Birsel "Tarihsel Boyutuyla İsveç'te Türk Dünyası Araştırmalarının Gelişimi ve Bugünkü Durumu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 38, Ankara, 2023, ss. 135-174.

Östlund, Johan Lind, *Vid Världens Ände Sultanens Sändebud Och Hans Berättelse Om 1700- Talets Sverige*, Nordic Academic Press, Oslo, 2020.

Potts, Daniel T., "Bengt Bengtsson Oxenstierna (1591–1643): A critical reassessment of his two journeys to the Near East", *Forn Vännen Journal Of Swedish Antiquarian Research*, Volume: 2, Printed in Sweden by Norra Skåne Offset, Klippan, 2021, ss. 114-128.

Pullukçuoğlu, Olcay, "Wine Production and Consumption in the Ottoman Empire", *Olive Oil and Wine Production in Eastern Mediterranean during Antiquity,* (International Symposium İzmir-Turkey, 17-19 November 2011), (Ed. Adnan Diler, Kaan Şenol, Ümit Aydınoğlu), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2015.

Sertoğlu, Midhat, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1955.

Ural, Candost, *50/2 Numaralı İsveç Ahkam Defterinin Işığında İsveç-Osmanlı İlşkileri (1759-1827)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir, 2020.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, Cilt: IV/2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.